فصل یازدهم: مشتق

بخش سوم: مشتق ضمنی و مشتق توابع نمایی

مشتق ضمنی

اگر در تابعی y برحسب x بیان شده باشد، مانند $y=x^{2}+x$ ، گوییم y تابعی صریح برحسب x است. اما گاهی رابطه‌ای مانند $x^{3}+y^{3}=xy$ داریم که در آن y برحسب x به صورت ضمنی بیان می‌شود. در این رابطه‌ها y ممکن است تابعی از x باشد یا نباشد. ولی به هرحال می‌توان مشتق y برحسب x را محاسبه کرد که به آن مشتق‌گیری ضمنی می‌گوییم. مشتق‌گیری ضمنی فرقی با مشتق‌گیری معمولی ندارد. فقط فرض می‌کنیم y تابعی مشتق‌پذیر برحسب x است و از طرفین رابطه‌ی داده شده، نسبت به x مشتق می‌گیریم.

مثال: در رابطه‌ی $x^{3}+y^{3}=xy$ داریم:

$$3x^{2}+3y^{2}y'=y+xy'\Rightarrow(3y^{2}-x)y'=y-3x^{2}\Rightarrow y'=\frac{y-3x^{2}}{3y^{2}-x}$$

تست ۱: در رابطه‌ی $x^{2}-5xy^{2}+2y+6=0$ مقدار y' در نقطه‌ی $(1,-1)$ کدام است؟

۱) $\frac{1}{3}$ ۲) $-\frac{1}{3}$ ۳) $\frac{1}{4}$ ۴) $-\frac{1}{4}$

پاسخ: از طرفین نسبت به متغیر x مشتق می‌گیریم:

$$2x-5(y^{2}+2xyy')+2y'=0$$

حال مقدار $x=1$ و $y=-1$ را در رابطه قرار می‌دهیم:

$$2-5(1-2y')+2y'=0\Rightarrow y'=\frac{1}{4}$$

بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

تست ۲: در نقاط A و B روی منحنی $x^{2}+y^{2}+xy=3$ مماس بر منحنی، موازی نیمساز ربع دوم و چهارم است. این نقاط روی کدام خط قرار دارند؟

۱) $y=x$ ۲) $y=2x$ ۳) $y=-2x$ ۴) $y=x+1$

پاسخ: خط مماس بر منحنی موازی نیمساز ربع دوم و چهارم $(y=-x)$ است، یعنی مقدار مشتق برابر -1 است. پس می‌توان نوشت:

$$2x+2yy'+y+xy'=0\xrightarrow{y'=-1}2x-2y+y-x=0\Rightarrow x=y$$

بنابراین در نقاط A و B طول و عرض یکسان است و این نقاط روی خط $y=x$ قرار دارند.
بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

تست ۳: در چند نقطه خط مماس بر منحنی $x^{3}+y^{3}-3xy=3$ موازی محور طول‌هاست؟

۱) صفر ۲) ۱ ۳) ۲ ۴) ۳

پاسخ: خط مماس موازی محور طول‌هاست، پس مقدار مشتق برابر صفر است:

$$3x^{2}+3y^{2}y'-3(y+xy')=0\Rightarrow x^{2}+y^{2}y'-y-xy'=0\xrightarrow{y'=0}x^{2}+0-y-0=0\Rightarrow y=x^{2}$$

بنابراین در نقاطی که مشتق صفر است داریم $y=x^{2}$ و با جایگذاری در معادله‌ی منحنی داریم:

$$x^{3}+x^{6}-3x^{3}=3\Rightarrow x^{6}-2x^{3}-3=0\Rightarrow(x^{3}+1)(x^{3}-3)=0\Rightarrow\begin{cases}x^{3}=-1\Rightarrow x=-1\\ x^{3}=3\Rightarrow x=\sqrt[3]{3}\end{cases}$$

پس در ۲ نقطه، خط مماس بر منحنی، موازی محور طول‌هاست.
بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

روش سریع برای محاسبه‌ی مشتق ضمنی

اگر $F(x,y)=0$ رابطه‌ای باشد که در آن تابع y به طور ضمنی برحسب x بیان شده باشد، مشتق y نسبت به x را می‌توان از رابطه‌ی زیر به دست آورد:

$$y'=-\frac{F'_x}{F'_y}$$

که در این رابطه F'_x مشتق F است وقتی که x را متغیر مستقل و y را عدد ثابت فرض کنیم و F'_y مشتق F است وقتی که y را متغیر مستقل و x را عدد ثابت فرض کنیم.

مثال: در رابطه‌ی $x^3+y^3=xy+3$ داریم:

$$F(x,y)=x^3+y^3-xy-3$$

$$\begin{cases} F'_x=3x^2+0-y-0 \\ F'_y=0+3y^2-x-0 \end{cases} \Rightarrow y'=-\frac{3x^2-y}{3y^2-x}$$

تست ۴: در رابطه‌ی $\sin(xy)-\cos(xy)=y$ مقدار y' در نقطه‌ی $(\frac{\pi}{2},1)$ چقدر است؟

۱) $\frac{2}{\pi-2}$ ۲) $\frac{1}{\pi-2}$ ۳) $\frac{1}{2-\pi}$ ۴) $\frac{2}{2-\pi}$

پاسخ: با استفاده از فرمول مربوط به محاسبه‌ی مشتق ضمنی $(y'=\frac{-F'_x}{F'_y})$ داریم:

$$F(x,y)=\sin(xy)-\cos(xy)-y=0$$

$$y'=-\frac{y\cos(xy)+y\sin(xy)}{x\cos(xy)+x\sin(xy)-1}\Rightarrow y'(\frac{\pi}{2},1)=-\frac{0+1}{0+\frac{\pi}{2}-1}=\frac{2}{2-\pi}$$

بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

مشتق مراتب بالاتر

مشتقِ مشتق تابع را مشتق دوم آن می‌نامیم. اگر f تابعی مشتق‌پذیر باشد، مشتق دوم f که آن را با $f''(x)$ نشان می‌دهیم، به شکل زیر تعریف می‌شود:

$$f''(x)=(f'(x))'=\lim_{h\to 0}\frac{f'(x+h)-f'(x)}{h}$$

به همین ترتیب می‌توان مشتق سوم و چهارم و... و n ام تابع f را تعریف کرد. مشتق n ام تابع را با نماد $f^{(n)}(x)$ نشان می‌دهیم.

مثال: برای تابع $f(x)=x^4$ داریم:

$$f'(x)=4x^3 \quad , \quad f''(x)=12x^2 \quad , \quad f^{(3)}(x)=24x \quad , \quad f^{(4)}(x)=24 \quad , \quad f^{(5)}(x)=0$$

تست ۵: اگر $y=\sin 2x+\cos 2x$ ، حاصل $\frac{y''}{y}$ کدام است؟

۱) -4 ۲) 4 ۳) 1 ۴) -1

پاسخ: مشتق دوم تابع را محاسبه می‌کنیم:

$$y'=2\cos 2x-2\sin 2x\Rightarrow y''=-4\sin 2x-4\cos 2x$$

بنابراین داریم:

$$\frac{y''}{y}=\frac{-4(\sin 2x+\cos 2x)}{\sin 2x+\cos 2x}=-4$$

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

تست ۶: **اگر** $g(x)=f(\sqrt{x})$ **و** $f'(۲)=f''(۲)=۴$، **حاصل** $g''(۴)$ **کدام است؟**

۱) $\frac{۱}{۸}$ **۲)** $\frac{۵}{۸}$ **۳)** $\frac{۳}{۸}$ **۴)** $\frac{۷}{۸}$

پاسخ: مشتق دوم g را محاسبه می‌کنیم:

$$g'(x)=\frac{۱}{۲\sqrt{x}}f'(\sqrt{x})\Rightarrow g''(x)=\frac{۱}{۲}\left(-\frac{۱}{۲x\sqrt{x}}f'(\sqrt{x})+\frac{۱}{\sqrt{x}}\times\frac{۱}{\sqrt{x}}f''(\sqrt{x})\right)$$

با جایگذاری $x=۴$ داریم:

$$g''(۴)=\frac{۱}{۲}\left(-\frac{۱}{۱۶}f'(۲)+\frac{۱}{۴}f''(۲)\right)=\frac{۱}{۲}(-\frac{۱}{۴}+۱)=\frac{۳}{۸}$$

بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

تست ۷: **مشتق دوم تابع** $f(x)=x|x|$ **در** $x=۰$ **کدام است؟**

۱) ۲ **۲)** -۲ **۳)** صفر **۴)** وجود ندارد

پاسخ: تابع را به صورت دو ضابطه‌ای می‌نویسیم و مشتق می‌گیریم:

$$f(x)=\begin{cases} x^۲ & x\geq ۰ \\ -x^۲ & x\leq ۰\end{cases}\Rightarrow f'(x)=\begin{cases} ۲x & x\geq ۰ \\ -۲x & x\leq ۰\end{cases}\Rightarrow f''(x)=\begin{cases} ۲ & x>۰ \\ -۲ & x<۰\end{cases}$$

مشتق دوم تابع در $x=۰$ وجود ندارد. زیرا مشتق دوم راست تابع برابر ۲ و مشتق دوم چپ آن برابر -۲ است.
بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

مشتق توابع نمایی و لگاریتمی

به کمک تعریف مشتق می‌توان مشتق توابع نمایی و لگاریتمی را به دست آورد که به صورت زیر هستند:

$$y=e^x \Rightarrow y'=e^x$$
$$y=\ln x \Rightarrow y'=\frac{۱}{x}\quad (x>۰)$$

البته واضح است که اگر u تابعی از x باشد، می‌توان روابط زیر را نوشت:

$$y=e^u \Rightarrow y'=u'e^u$$
$$y=\ln u \Rightarrow y'=\frac{u'}{u}\quad (u>۰)$$

مثال: مشتق تابع $y=e^{۲x}$ به صورت $y'=۲e^{۲x}$ و مشتق تابع $y=\ln(\sqrt{x}+۱)$ به صورت $y'=\frac{\frac{۱}{۲\sqrt{x}}}{\sqrt{x}+۱}$ است.

تست ۸: **اگر** $y=e^{x^۲}$ **و** $\frac{y''}{y}=a+bx^۲$، **مقدار** $a+b$ **چقدر است؟**

۱) ۲ **۲)** ۵ **۳)** ۶ **۴)** ۸

پاسخ: دوبار از تابع مشتق می‌گیریم:

$$y=e^{x^۲}\Rightarrow y'=۲xe^{x^۲}\Rightarrow y''=۲e^{x^۲}+۴x^۲e^{x^۲}=e^{x^۲}(۲+۴x^۲)$$

بنابراین داریم:

$$\frac{y''}{y}=\frac{e^{x^۲}(۲+۴x^۲)}{e^{x^۲}}=۲+۴x^۲=a+bx^۲\Rightarrow a=۲,\ b=۴\Rightarrow a+b=۶$$

بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

تست ۹: در تابع $y=x\ln x$ مقدار مشتق به ازای $x=e$ کدام است؟

۱) صفر ۲) ۱ ۳) ۲ ۴) $1+e$

پاسخ: مشتق تابع را محاسبه می‌کنیم:

$$y=x\ln x \Rightarrow y'=\ln x+x(\frac{1}{x})=1+\ln x$$

با جایگذاری $x=e$ داریم:

$$y'(e)=1+\ln e=1+1=2$$

بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

تست ۱۰: مقدار مشتق تابع $f(x)=\ln(\frac{x^2+x+1}{x^2-x+1})^3$ در نقطه‌ی $x=1$ کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) صفر

پاسخ: ابتدا ضابطه‌ی تابع را ساده می‌کنیم:

$$f(x)=3\ln(\frac{x^2+x+1}{x^2-x+1})=3(\ln(x^2+x+1)-\ln(x^2-x+1))$$

حال از تابع مشتق می‌گیریم:

$$f'(x)=3(\frac{2x+1}{x^2+x+1}-\frac{2x-1}{x^2-x+1})\Rightarrow f'(1)=3(\frac{3}{3}-\frac{1}{1})=0$$

بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

نکته: برای محاسبه‌ی مشتق $y=a^x$ از یکی از دو روش زیر می‌توان استفاده کرد:

روش اول:

$$y=a^x=e^{(\ln a)x}\Rightarrow y'=(\ln a)e^{(\ln a)x}\Rightarrow y'=(\ln a)a^x$$

روش دوم:

$$y=a^x\Rightarrow \ln y=\ln a^x=x\ln a \xrightarrow[\text{از دو طرف مشتق می‌گیریم}]{\ln y=x\ln a}\frac{y'}{y}=\ln a\Rightarrow y'=y\ln a\Rightarrow y'=(\ln a)a^x$$

مشتق تابع $y=\log_a x$ را نیز می‌توان به کمک خواص لگاریتم به صورت زیر محاسبه کرد:

$$y=\log_a x=\frac{\log_e x}{\log_e a}=\frac{1}{\ln a}\times\ln x\Rightarrow y'=\frac{1}{\ln a}\times\frac{1}{x}$$

تذکر مشتق تابع $y=\ln|x|$ نیز به صورت $y'=\frac{1}{x}$ است. زیرا داریم:

$$x>0\Rightarrow y=\ln x\Rightarrow y'=\frac{1}{x}$$

$$x<0\Rightarrow y=\ln(-x)\Rightarrow y'=\frac{-1}{-x}=\frac{1}{x}$$

تست ۱۱: مقدار مشتق تابع $f(x)=2^{\sin x}$ در $x=\pi$ کدام است؟

۱) -1 ۲) ۱ ۳) $\ln 2$ ۴) $-\ln 2$

پاسخ: از طرفین رابطه‌ی $y=2^{\sin x}$ لگاریتم طبیعی گرفته، سپس مشتق می‌گیریم:

$$y=2^{\sin x}\Rightarrow \ln y=\ln 2^{\sin x}\Rightarrow \ln y=(\sin x)\ln 2\Rightarrow \frac{y'}{y}=(\ln 2)\cos x$$

$$\Rightarrow y'=y(\ln 2)\cos x\Rightarrow y'=(\ln 2)(\cos x)2^{\sin x}$$

بنابراین داریم:

$$f'(\pi)=(\ln 2)(\cos\pi)\times 2^{\sin\pi}=-\ln 2$$

بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

تست ۱۲: اگر $f(x)=\ln|\sin x|$ **و** $g(x)=\ln|\cos x|$، **حاصل** $f'(x)g'(x)$ **کدام است؟**

۱) $\tan^۲ x$ ۲) $-\cot^۲ x$ ۳) ۱ ۴) -۱

پاسخ: از دو تابع مشتق می‌گیریم:

$$f(x)=\ln|\sin x|\Rightarrow f'(x)=\frac{\cos x}{\sin x}=\cot x$$
$$g(x)=\ln|\cos x|\Rightarrow g'(x)=\frac{-\sin x}{\cos x}=-\tan x$$

بنابراین داریم:

$$f'(x)g'(x)=\cot x\times(-\tan x)=-۱$$

بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

تست ۱۳: معادله‌ی خط مماس بر منحنی $y=xe^{\frac{۱}{x}}$ **در نقطه‌ی** $A(۱,e)$ **کدام است؟**

۱) $y=\frac{۱}{e}$ ۲) $y=e$ ۳) $y=x+۱$ ۴) $y=x-e$

پاسخ: مشتق تابع را محاسبه می‌کنیم:

$$y=xe^{\frac{۱}{x}}\Rightarrow y'=e^{\frac{۱}{x}}+x(-\frac{۱}{x^۲})e^{\frac{۱}{x}}=e^{\frac{۱}{x}}(۱-\frac{۱}{x})$$

بنابراین شیب خط مماس در $x=۱$ برابر است با:

$$m=y'(۱)=۰$$

پس معادله‌ی خط مماس $y=e$ است. بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

تست ۱۴: اگر تابع y **برحسب** x **در رابطه‌ی** $e^x-\ln x=e^y-\ln y$ **صدق کند، مشتق** y **در نقطه‌ی** $(۱,۱)$ **کدام است؟**

۱) $\frac{e-۱}{e+۱}$ ۲) $\frac{e+۱}{e-۱}$ ۳) ۱ ۴) -۱

پاسخ: از طرفین رابطه نسبت به x مشتق می‌گیریم:

$$e^x-\ln x=e^y-\ln y\Rightarrow e^x-\frac{۱}{x}=y'e^y-\frac{y'}{y}$$

با جایگذاری $x=y=۱$ داریم:

$$e-۱=ey'-y'\Rightarrow e-۱=(e-۱)y'\Rightarrow y'=۱$$

بنابراین گزینه‌ی (۳) درست است.

تست ۱۵: عرض نقاطی از منحنی $y=e^y+x^۲+۲x-۴$ **که درآن‌ها خط مماس بر منحنی موازی محور عرض‌هاست، چقدر است؟**

۱) صفر ۲) ۱ ۳) -۳ ۴) -۲

پاسخ: از طرفین رابطه مشتق می‌گیریم:

$$y=e^y+x^۲+۲x-۴\Rightarrow y'=y'e^y+۲x+۲\Rightarrow y'(۱-e^y)=۲x+۲\Rightarrow y'=\frac{۲x+۲}{۱-e^y}$$

در نقاطی که خط مماس بر منحنی موازی محور عرض‌هاست، مشتق بی‌نهایت است. پس داریم:

$$۱-e^y=۰\Rightarrow e^y=۱\Rightarrow y=۰$$

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

آزمون ٥٤

مبحث آزمون	زمان پیشنهادی	شماره صفحات پاسخ تشریحی در کتاب ضمیمه
مشتق ضمنی و مشتق توابع نمایی	۳۰ دقیقه	۱۷۸ تا ۱۸۰

۱- در رابطه‌ی $x^2-3xy+y^2+1=0$ مقدار y' در نقطه‌ی $A(2,1)$ کدام است؟

۱) 1 ۲) $\frac{1}{4}$ ۳) $\frac{-1}{4}$ ۴) -1

۲- شیب خط مماس بر منحنی $\sqrt[3]{x}+\sqrt[3]{y}=x+y$ در نقطه‌ی $A(1,1)$ کدام است؟

۱) $\frac{1}{3}$ ۲) $\frac{-1}{3}$ ۳) 1 ۴) -1

۳- خط مماس بر منحنی $x^2+y^2+xy-3=0$ در چند نقطه، افقی است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) صفر

۴- خط مماس بر منحنی $x^3+y^2+2xy=4$ در کدام نقطه موازی محور عرض‌هاست؟

۱) $x=1$ ۲) $x=2$ ۳) $x=-1$ ۴) $x=-2$

۵- شیب خط مماس بر منحنی $e^y+\ln(\frac{x}{y})=e$ در نقطه‌ی $A(1,1)$ کدام است؟

۱) $\frac{1}{1+e}$ ۲) $\frac{2}{1+e}$ ۳) $\frac{1}{1-e}$ ۴) $\frac{2}{1-e}$

۶- نمودار منحنی $x^2-xy+y^2=1$ سمت راست محور طول‌ها را در نقطه‌ی A و پایین محور عرض‌ها را در نقطه‌ی B قطع می‌کند. اختلاف مشتق y نسبت به x در این دو نقطه چقدر است؟

۱) $\frac{1}{2}$ ۲) 1 ۳) $\frac{3}{2}$ ۴) $\frac{2}{3}$

۷- مقدار مشتق تابع $y=\ln(\frac{x+1}{x-1})$ در نقطه‌ی $x=-3$ کدام است؟

۱) $\frac{1}{2}$ ۲) $\frac{-1}{2}$ ۳) $\frac{1}{4}$ ۴) $\frac{-1}{4}$

۸- اگر $f(x)=\ln x$، مشتق fof به ازای $x=e$ برابر کدام است؟

۱) 1 ۲) $\frac{1}{e^2}$ ۳) $\frac{1}{e}$ ۴) e

۹- اندازه‌ی مشتق تابع $y=\ln e^{\sqrt{\sin x}}$ در نقطه‌ای به طول $x=\frac{\pi}{6}$ واقع بر آن، کدام است؟

۱) $\frac{\sqrt{3}}{8}$ ۲) $\frac{\sqrt{6}}{8}$ ۳) $\frac{\sqrt{3}}{4}$ ۴) $\frac{\sqrt{6}}{4}$

۱۰- اگر $f(x)=\frac{\ln x}{x}$ و $f'(\alpha)=0$، مقدار $f(\alpha)$ کدام است؟

۱) صفر ۲) 1 ۳) e ۴) $\frac{1}{e}$

۱۱- مقدار مشتق تابع $y=\ln|\sqrt[5]{x}|$ در $x=-2$ کدام است؟

۱) $\frac{\sqrt[5]{2}}{2}$ ۲) $\frac{-\sqrt[5]{2}}{2}$ ۳) $\frac{1}{10}$ ۴) $\frac{-1}{10}$

۱۲- خط مماس بر منحنی $y=xe^{-x^2}$ در چند نقطه افقی است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) صفر

محاسبات

۱۳- مقدار مشتق تابع $f(x)=\ln|\tan x|$ در $x=\frac{\pi}{8}$ کدام است؟

۱) $2\sqrt{2}$ ۲) $\sqrt{2}+1$ ۳) $\sqrt{2}$ ۴) صفر

۱۴- در تابع $f(x)=ax^3+bx^2+1$ اگر $f'(1)=4$ و $f''(-1)=-5$، مقدار ab کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) $\frac{1}{2}$ ۴) $\frac{1}{4}$

۱۵- اگر $f(x)=\cos x\cos 2x$، آن‌گاه مقدار $\lim\limits_{h\to 0}\frac{f'(\frac{\pi}{4}+h)-f'(\frac{\pi}{4})}{h}$ کدام است؟

۱) $\sqrt{2}$ ۲) $2\sqrt{2}$ ۳) $4\sqrt{2}$ ۴) صفر

۱۶- اگر $y=\sin 2x+\cos 2x$، حاصل $y''^2+4y'^2$ کدام است؟

۱) صفر ۲) ۳۲ ۳) $64\sin 4x$ ۴) $16\sin 4x$

۱۷- مشتق دوم تابع $f(x)=x^2\ln x$ در $x=e$ کدام است؟

۱) ۲ ۲) ۳ ۳) ۵ ۴) ۷

۱۸- در مورد تابع $f(x)=x^2[x]$ در نقطه‌ی $x=0$ کدام گزینه درست است؟

۱) مشتق اول و دوم دارد. ۲) مشتق اول و دوم ندارد.

۳) مشتق اول دارد ولی مشتق دوم ندارد. ۴) مشتق اول ندارد ولی مشتق دوم دارد.

۱۹- در تابع $y=x^2+e^{ax}$ اگر $y''(0)=6$، مقدار a کدام است؟

۱) ± 2 ۲) ± 4 ۳) ± 6 ۴) ± 8

۲۰- اگر $g(x)=f(\frac{1}{x})$ و $f'(\frac{1}{2})=f''(\frac{1}{2})=16$، حاصل $g''(2)$ چقدر است؟

۱) ۴ ۲) ۵ ۳) ۸ ۴) ۹

آزمون ۵۵

مبحث آزمون	زمان پیشنهادی	شماره صفحات پاسخ تشریحی در کتاب ضمیمه
مشتق ضمنی و مشتق توابع نمایی	۳۵ دقیقه	۱۸۰ تا ۱۸۳

۱- مقدار y' در نقطهٔ $A(0,1)$ از منحنی $y=y^2+x^2+\sin x$ کدام است؟

۱) ۱ ۲) -1 ۳) $\frac{1}{2}$ ۴) $-\frac{1}{2}$

۲- خط مماس بر منحنی $\frac{\sqrt{x}}{y}+x\sqrt{y}=6$ در نقطهٔ $A(4,1)$ با کدام‌یک از خطوط زیر موازی است؟

۱) محور طول‌ها ۲) محور عرض‌ها ۳) نیمساز ربع اول و سوم ۴) نیمساز ربع دوم و چهارم

۳- دو نقطه روی نمودار $x^2+xy+y^2=1$ یافت می‌شود که مماس در آن نقاط با شیب ۲ می‌باشد، خطی که این دو نقطه را به هم وصل می‌کند با کدام شیب است؟

۱) ۱ ۲) $-\frac{4}{5}$ ۳) $-\frac{3}{5}$ ۴) صفر

۴- اگر تابع y بر حسب x در رابطهٔ $2e^{xy}=e^x+e^y$ صدق کند، مشتق y در نقطهٔ $(1,1)$ کدام است؟

۱) ۱ ۲) e ۳) -1 ۴) $-e$

۵- در نقطهٔ A خط مماس بر منحنی $x^2-2xy+y^2-2x=4$ موازی محور عرض‌هاست. عرض نقطهٔ A کدام است؟

۱) -2 ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) -3

۶- در یک نقطه از منحنی $\sqrt{y}+yx\sqrt{x}=6x$ خط مماس موازی محور x هاست. طول آن نقطه کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) $\sqrt{2}$ ۴) ۴

۷- اگر $f(x)=\ln(e^x+e^{-x})$، مقدار $f'(0)$ کدام است؟

۱) ۱ ۲) صفر ۳) e ۴) $\ln 2$

۸- هرگاه $f(x)=\ln(1+k|x|)$ و $f'_-(0)-f'_+(0)=-4$، مقدار k کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) -1 ۴) -2

۹- مقدار مشتق تابع $f(x)=4^{\cos x}$ در $x=\frac{\pi}{2}$ کدام است؟

۱) $\ln 2$ ۲) $2\ln 2$ ۳) $-\ln 2$ ۴) $-2\ln 2$

۱۰- به فرض آن‌که $f(x)=\frac{\ln x+2}{\ln x-3}$ و $g(x)=e^{2x}$، حاصل $g'(x)f'(g(x))$ به ازای $x=1$ کدام است؟

۱) e^{10} ۲) e^{-10} ۳) ۱۰ ۴) -10

۱۱- شیب خط مماس بر منحنی تابع $f(x)=\log_x 2$ در $x=2$ کدام است؟

۱) $\ln 4$ ۲) $-\ln 4$ ۳) $\frac{1}{\ln 4}$ ۴) $\frac{-1}{\ln 4}$

۱۲- اگر $y=e^{e^x}$، حاصل $\ln(\frac{y'}{y})$ کدام است؟

۱) e^x ۲) $\frac{1}{x}$ ۳) x ۴) e^{-x}

۱۳- اگر $f(x)=\ln(\frac{\sqrt{2x+1}}{x^2+1})$، آن‌گاه مقدار $f'(1)$ کدام عدد است؟

۱) $\frac{2}{3}$ ۲) $\frac{-2}{3}$ ۳) $\frac{1}{3}$ ۴) $\frac{-1}{3}$

محاسبات

۱۴- مقدار مشتق تابع $y=3e^{\sqrt[3]{\ln x}}$ در نقطه‌ای با عرض $3e$ واقع بر منحنی این تابع کدام است؟

۱) e ۲) $\frac{1}{e}$ ۳) $\frac{-1}{e}$ ۴) 1

۱۵- مقدار مشتق تابع $y=\tan(\frac{\pi e^{\cos 2x}}{4})$ در $x=\frac{\pi}{4}$ کدام است؟

۱) 2π ۲) -2π ۳) π ۴) $-\pi$

۱۶- اگر $f(x)=\frac{1-\tan x}{1+\tan x}$، حاصل $f''(0)$ کدام است؟

۱) -2 ۲) 2 ۳) -4 ۴) 4

۱۷- اگر $y=e^{kx}$ در رابطه‌ی $y''+5y'+6y=0$ صدق کند، k کدام است؟

۱) $2,3$ ۲) $-2,-3$ ۳) $-2,3$ ۴) $2,-3$

۱۸- اگر $y=\cos^2 \pi x$ به طوری که $y^{(3)}+ky'=0$، مقدار k کدام عدد می‌باشد؟

۱) $4\pi^2$ ۲) $4\pi^3$ ۳) $8\pi^2$ ۴) $8\pi^3$

۱۹- به فرض آن‌که $y=\ln x^2+\ln\sqrt{x}$ و $y''(\alpha)=-10$، مقدار α کدام است؟

۱) $\frac{1}{2}$ ۲) $\frac{1}{4}$ ۳) $\frac{1}{8}$ ۴) $\frac{\pm 1}{2}$

۲۰- اگر $f(x)=xe^{-x}$ و $f''(\alpha)=0$، مقدار $f'(\alpha)$ کدام است؟

۱) $\frac{1}{e}$ ۲) $\frac{-1}{e}$ ۳) e ۴) $\frac{-1}{e^2}$

فصل یازدهم: مشتق

بخش چهارم: آهنگ تغییر، خطوط مماس و قائم

آهنگ متوسط تغییر

آهنگ متوسط تغییر تابع f نسبت به متغیر x، هنگامی که x در بازه‌ی $[a, b]$ از a تا b تغییر می‌کند، به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$\text{آهنگ متوسط تغییر}=\frac{f(b)-f(a)}{b-a}$$

اگر فرض کنیم $b=a+h$، خواهیم داشت:

$$\text{آهنگ متوسط تغییر}=\frac{f(a+h)-f(a)}{h}$$

مقدار فوق را آهنگ متوسط تغییر تابع f در a با نِمُو h می‌نامیم.

تست ۱: آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=\frac{۱}{\sqrt{x}}$ در بازه‌ی $[۱,۴]$ چند برابر آهنگ متوسط تغییر این تابع در $x=۴$ با نمو $۰/۴۱$ است؟

۱) ۲/۵۱ **۲)** ۲/۸۷ **۳)** ۱/۲۷ **۴)** ۱/۴۱

پاسخ: مقدار دو آهنگ تغییر را محاسبه می‌کنیم:

$$\text{آهنگ متوسط تغییر در بازه‌ی } [۱,۴] =\frac{f(۴)-f(۱)}{۴-۱}=\frac{\frac{۱}{۲}-۱}{۳}=-\frac{۱}{۶}=A_۱$$

$$\text{آهنگ متوسط تغییر در } x=۴ \text{ با نمو } ۰/۴۱=\frac{f(۴+۰/۴۱)-f(۴)}{۰/۴۱}=\frac{\frac{۱}{۲/۱}-\frac{۱}{۲}}{۰/۴۱}=-\frac{۵۰}{۴۱\times ۲۱}=A_۲$$

بنابراین داریم:

$$\frac{A_۱}{A_۲}=\frac{-\frac{۱}{۶}}{-\frac{۵۰}{۴۱\times ۲۱}}=\frac{۴۱\times ۲۱}{۶\times ۵۰}=\frac{۴۱\times ۷}{۲\times ۵۰}=\frac{۲۸۷}{۱۰۰}=۲/۸۷$$

بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

نکته: آهنگ متوسط تغییر تابع f در بازه‌ی $[a, b]$ همان شیب پاره‌خط واصل نقاط $A(a, f(a))$ و $B(b, f(b))$ روی نمودار تابع f است. به عبارت دیگر آهنگ تغییر متوسط، نسبت تغییرات y به تغییرات x در یک بازه است که آن را با $\frac{\Delta y}{\Delta x}$ نیز نشان می‌دهیم.

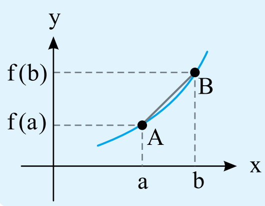

آهنگ لحظه‌ای تغییر

مقدار حد آهنگ تغییر متوسط تابع f در نقطه‌ی a با نمو h را وقتی که مقدار نمو متغیر بسیار کوچک باشد، آهنگ لحظه‌ای تغییر تابع f در نقطه‌ی a گویند.

$$\text{آهنگ لحظه‌ای تغییر تابع } f \text{ در } x=a=\lim_{h\to ۰}\frac{f(a+h)-f(a)}{h}=f'(a)$$

همان طور که ملاحظه می‌کنید آهنگ لحظه‌ای تغییر تابع f در نقطه‌ی a همان $f'(a)$ است.

تست ۲: آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=x-\frac{۲}{x}$ در بازه‌ی $[۱,۲]$ با آهنگ لحظه‌ای تغییر تابع در کدام نقطه برابر است؟

۱) $x=\sqrt{۲}$ ۲) $x=\sqrt{۳}$ ۳) $x=\frac{\sqrt{۵}}{۲}$ ۴) $x=\frac{۳}{۲}$

پاسخ: مقدار آهنگ متوسط را محاسبه می‌کنیم:

$$\text{آهنگ متوسط تغییر}=\frac{f(۲)-f(۱)}{۲-۱}=\frac{۱-(-۱)}{۱}=۲$$

از طرفی آهنگ لحظه‌ای تغییر همان مشتق تابع است. پس داریم:

$$f'(x)=۱+\frac{۲}{x^۲}=۲\Rightarrow\frac{۲}{x^۲}=۱\Rightarrow x^۲=۲\Rightarrow x=\sqrt{۲}$$

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

نکته: آهنگ لحظه‌ای تغییر تابع f در نقطه‌ی a همان شیب خط مماس بر نمودار تابع f در نقطه‌ی $A(a,f(a))$ است که آن را با $\frac{df}{dx}$ یا $\frac{dy}{dx}$ نیز نشان می‌هیم.

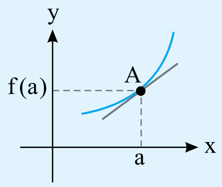

تست ۳: آهنگ تغییر مساحت دایره نسبت به محیط آن، وقتی که محیط دایره برابر π باشد، کدام است؟

۱) $\frac{۱}{۲}$ ۲) ۱ ۳) ۲ ۴) ۴

پاسخ: راه‌حل اول: ابتدا مساحت دایره را برحسب محیط آن می‌نویسیم:

$$P=۲\pi r\Rightarrow r=\frac{P}{۲\pi}\quad,\quad S=\pi r^۲=\pi(\frac{P}{۲\pi})^۲=(\frac{۱}{۴\pi})P^۲$$

حال مشتق S را نسبت به P محاسبه می‌کنیم:

$$S'=\frac{۱}{۴\pi}\times۲P=\frac{P}{۲\pi}$$

وقتی $P=\pi$ باشد، داریم:

$$S'=\frac{\pi}{۲\pi}=\frac{۱}{۲}$$

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

راه‌حل دوم: با استفاده از مشتق تابع مرکب (قاعده‌ی زنجیری) داریم:

$$\frac{ds}{dr}=\frac{ds}{dp}\times\frac{dp}{dr}$$

از طرفی می‌دانیم:

$$P=۲\pi r\Rightarrow\frac{dp}{dr}=۲\pi\quad,\quad S=\pi r^۲\Rightarrow\frac{ds}{dr}=۲\pi r$$

بنابراین داریم:

$$۲\pi r=\frac{ds}{dp}\times۲\pi\Rightarrow\frac{ds}{dp}=r$$

وقتی شعاع دایره π است، داریم $۲\pi r=\pi\Rightarrow r=\frac{۱}{۲}$، پس می‌توان نتیجه گرفت:

$$\frac{ds}{dp}=\frac{۱}{۲}$$

تست ۴: کم‌ترین مقدار آهنگ تغییر تابع $f(x)=x^۳-۳x^۲+۵x+۱$ چقدر است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

پاسخ: آهنگ تغییر (لحظه‌ای) تابع همان مشتق آن است. پس مشتق را محاسبه می‌کنیم:

$$f'(x)=۳x^۲-۶x+۵$$

می‌دانیم کم‌ترین مقدار تابع درجه دوم برابر $-\frac{\Delta}{۴a}$ است. پس داریم:

$$\text{کم‌ترین آهنگ تغییر}=-\frac{۳۶-۴\times۳\times۵}{۴\times۳}=۲$$

بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

معادله‌ی خطوط مماس و قائم بر نمودار

نقطه‌ی $A(a,f(a))$ روی نمودار تابع f را درنظر بگیرید.

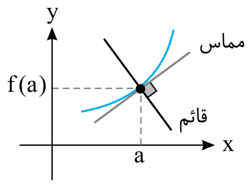

خط مماس بر نمودار تابع f در این نقطه، خطی است که شیب آن برابر $f'(a)$ است. بنابراین معادله‌ی این خط به صورت زیر است:

$$y-f(a)=f'(a)(x-a)$$

همچنین خط قائم بر منحنی در این نقطه، خطی است که بر خط مماس در این نقطه، عمود باشد. پس شیب آن $-\frac{۱}{f'(a)}$ و معادله‌ی آن به صورت زیر است:

$$y-f(a)=-\frac{۱}{f'(a)}(x-a)$$

تست ۵: عرض از مبدأ خط مماس بر منحنی تابع $f(x)=e^x-\ln x$ در نقطه‌ی $x=۱$ واقع بر نمودار تابع کدام است؟

۱) e **۲)** $۱-۲e$ **۳)** -۱ **۴)** ۱

پاسخ: خط مماس در نقطه‌ی $(۱,e)$ مدنظر است. مشتق در این نقطه را محاسبه می‌کنیم تا شیب خط مماس به دست آید:

$$f'(x)=e^x-\frac{۱}{x}\Rightarrow f'(۱)=e-۱$$

بنابراین معادله‌ی خط مماس به صورت زیر است:

$$y-e=(e-۱)(x-۱)\Rightarrow y=(e-۱)x+۱$$

پس عرض از مبدأ خط مماس برابر ۱ است. $(x=۰\Rightarrow y=۱)$ بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

تست ۶: خط قائم بر منحنی $x^۲-xy+y^۳=۱$ در نقطه‌ی $(۱,-۱)$ محور x ها را با چه طولی قطع می‌کند؟

۱) $\frac{۲}{۳}$ **۲)** $\frac{۵}{۲}$ **۳)** $\frac{۳}{۲}$ **۴)** $\frac{۲}{۵}$

پاسخ: شیب خط قائم را محاسبه می‌کنیم:

$$x^۲-xy+y^۳=۱\Rightarrow ۲x-y-xy'+۳y^۲y'=۰$$

$$x=۱,y=-۱\Rightarrow ۲+۱-y'+۳y'=۰\Rightarrow y'=-\frac{۳}{۲}=\text{شیب مماس}\Rightarrow \text{شیب قائم}=\frac{۲}{۳}$$

بنابراین معادله‌ی خط قائم به شکل زیر است:

$$y-(-۱)=\frac{۲}{۳}(x-۱)\Rightarrow y=\frac{۲}{۳}x-\frac{۵}{۳}$$

حال محل برخورد با محور x ها را با قرار دادن $y=۰$ محاسبه می‌کنیم:

$$y=۰\Rightarrow \frac{۲}{۳}x-\frac{۵}{۳}=۰\Rightarrow x=\frac{۵}{۲}$$

بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

نکته: اگر $f'(a)=۰$ آن‌گاه معادلات خطوط مماس و قائم در نقطه‌ی $(a,f(a))$ به شکل زیر خواهد بود:

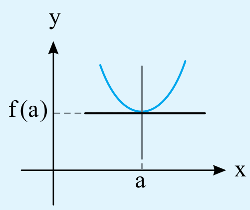

معادله‌ی خط مماس: $y=f(a)$

معادله‌ی خط قائم: $x=a$

همچنین اگر $f'(a)=\infty$ آن‌گاه داریم:

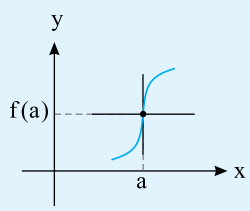

معادله‌ی خط مماس: $x=a$

معادله‌ی خط قائم: $y=f(a)$

تست ۷: **معادله‌ی خط قائم بر نمودار تابع** $f(x)=۲x-\sqrt[۳]{x-۱}$ **در نقطه‌ای به طول** $x=۱$ **روی نمودار تابع، کدام است؟**

۱) $x=۱$ **۲)** $y=۱$ **۳)** $x=۲$ **۴)** $y=۲$

پاسخ: مشتق تابع در $x=۱$ را محاسبه می‌کنیم:

$$f'(x)=۲-\frac{۱}{۳\sqrt[۳]{(x-۱)^۲}}\Rightarrow f'(۱)=\infty$$

خط قائم بر نمودار به صورت $y=f(۱)=۲$ است. بنابراین گزینه‌ی (۴) درست است.

معادله‌ی خطوط مماس و قائم از نقطه‌ای خارج نمودار

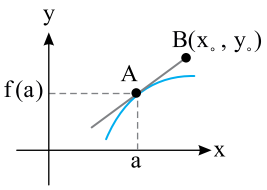

می‌خواهیم از نقطه‌ی معلوم $B(x_۰,y_۰)$ مطابق شکل مماسی بر نمودار تابع f رسم کنیم. فرض کنیم این خط در نقطه‌ی $A(a\,,f(a))$ بر نمودار مماس گردد. شیب خط مماس $f'(a)$ و معادله‌ی آن به صورت $y-f(a)=f'(a)(x-a)$ است. اگر مقدار a معلوم باشد، معادله‌ی خط مماس هم معلوم خواهد بود. برای معلوم کردن مقدار a کافی است مختصات $B(x_۰,y_۰)$ را در معادله‌ی خط مماس قرار دهیم.

برای خط قائم هم به همین شیوه عمل می‌کنیم. فقط شیب خط قائم برابر $-\frac{۱}{f'(a)}$ است.

تست ۸: **از نقطه‌ی** $A(۰\,,-۳)$ **دو مماس بر منحنی تابع** $f(x)=x^۲+۱$ **رسم می‌کنیم. حاصل‌ضرب طول نقاط تماس کدام است؟**

۱) -۴ **۲)** ۴ **۳)** ۲ **۴)** -۲

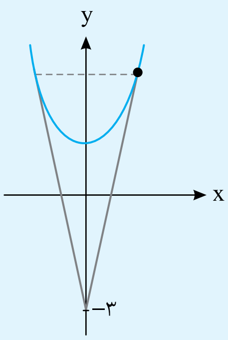

پاسخ: اگر مختصات نقطه‌ی تماس $(a\,,a^۲+۱)$ باشد، معادله‌ی خط مماس به صورت $y-(a^۲+۱)=f'(a)(x-a)$ خواهد بود. با توجه به این‌که $f'(a)=۲a$ است، داریم:

$$y-a^۲-۱=۲a(x-a)$$

نقطه‌ی $(۰,-۳)$ در معادله‌ی فوق صدق می‌کند. پس داریم:

$$-۳-a^۲-۱=۲a(۰-a)\Rightarrow a^۲=۴\Rightarrow a=\pm۲$$

بنابراین طول نقاط تماس ۲ و ۲- است که حاصل‌ضرب آن‌ها ۴- است.

البته معادلات خطوط مماس هم به صورت زیر خواهد بود:

$$y=۴x-۳ \qquad , \qquad y=-۴x-۳$$

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

تست ۹: **از نقطه‌ی** $(۳,۰)$ **مماسی بر نمودار تابع** $f(x)=\frac{۱}{\sqrt{x}}$ **رسم می‌کنیم، عرض از مبدأ خط مماس کدام است؟**

۱) $\frac{۱}{۲}$ **۲)** $\frac{۳}{۲}$ **۳)** ۲ **۴)** $\frac{۵}{۲}$

پاسخ: نقطه‌ی تماس را $(a,\frac{۱}{\sqrt{a}})$ فرض می‌کنیم، شیب خط مماس را به دست می‌آوریم:

$$f'(x)=\frac{-۱}{۲x\sqrt{x}}\Rightarrow f'(a)=-\frac{۱}{۲a\sqrt{a}}=\text{شیب مماس}$$

بنابراین معادله‌ی مماس به صورت $y-\frac{۱}{\sqrt{a}}=-\frac{۱}{۲a\sqrt{a}}(x-a)$ است. نقطه‌ی $(۳,۰)$ را در معادله جایگذاری می‌کنیم و داریم:

$$۰-\frac{۱}{\sqrt{a}}=\frac{-۱}{۲a\sqrt{a}}(۳-a)\Rightarrow ۲a=۳-a\Rightarrow a=۱\Rightarrow \text{معادله‌ی مماس}: y=-\frac{۱}{۲}x+\frac{۳}{۲}$$

بنابراین عرض از مبدأ خط مماس $\frac{۳}{۲}$ است و گزینه‌ی (۲) درست است.

تست ۱۰: از نقطه‌ی $(۳,۰)$ یک خط عمود بر نمودار تابع $f(x)=x^{۲}$ رسم می‌کنیم. شیب این خط کدام است؟

۱) $\frac{۱}{۲}$ ۲) $-\frac{۱}{۲}$ ۳) ۲ ۴) ۲-

پاسخ: نقطه‌ی تماس را $(a,a^{۲})$ می‌نامیم و شیب خط قائم را محاسبه می‌کنیم:

$$f(x)=x^{۲}\Rightarrow f'(x)=۲x\Rightarrow f'(a)=۲a=\text{شیب مماس}\Rightarrow \text{شیب قائم}=-\frac{۱}{۲a}$$

بنابراین معادله‌ی خط قائم به شکل روبه‌رو است: $y-a^{۲}=-\frac{۱}{۲a}(x-a)$

نقطه‌ی $(۳,۰)$ در معادله‌ی فوق صدق می‌کند. پس داریم: $۰-a^{۲}=-\frac{۱}{۲a}(۳-a)\Rightarrow ۲a^{۳}+a-۳=۰$

واضح است که $a=۱$ در معادله‌ی فوق صدق می‌کند. در نتیجه داریم: $\text{شیب خط قائم}=-\frac{۱}{۲a}=-\frac{۱}{۲}$

بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

روشی دیگر برای نوشتن معادله‌ی مماس

اگر خط $y=mx+h$ بر منحنی $y=f(x)$ مماس باشد، باید معادله‌ی $f(x)=mx+h$، که نقاط برخورد خط و منحنی را مشخص می‌کند، دارای ریشه‌ی مکرر باشد. (در حالت خاص که معادله‌ی فوق درجه دوم می‌شود، باید معادله دارای ریشه‌ی مضاعف باشد: $\Delta=۰$)

بنابراین برای پیدا کردن معادله‌ی خط مماس بر منحنی $y=f(x)$ از نقطه‌ی $A(x_۰,y_۰)$ خارج منحنی کافی است معادله‌ی خطی که از این نقطه می‌گذرد را بنویسیم و با معادله‌ی تابع مساوی قرار دهیم و شرط داشتن ریشه‌ی مضاعف را اعمال کنیم. دقت کنید که شیب خط را مقدار مجهول m درنظر می‌گیریم که از شرط داشتن ریشه‌ی مضاعف به دست خواهد آمد.

تست ۱۱: از نقطه‌ی $A(۴,-۲)$ دو مماس بر نمودار تابع $f(x)=x^{۲}-۴x$ رسم کرده‌ایم، حاصل‌ضرب شیب خطوط مماس کدام است؟

۱) ۸ ۲) ۸- ۳) ۴ ۴) ۴-

پاسخ: معادله‌ی خطوطی که از نقطه‌ی $A(۴,-۲)$ عبور می‌کنند به صورت زیر است:

$$y-(-۲)=m(x-۴)\Rightarrow y=mx-۴m-۲$$

حال معادله‌ی تابع را مساوی معادله‌ی این خطوط قرار می‌دهیم: $x^{۲}-۴x=mx-۴m-۲\Rightarrow x^{۲}-(m+۴)x+۴m+۲=۰$

برای این‌که خط بر منحنی مماس باشد باید داشته باشیم:

$$\Delta=۰\Rightarrow(m+۴)^{۲}-۴(۴m+۲)=۰\Rightarrow m^{۲}+۸m+۱۶-۱۶m-۸=۰\Rightarrow m^{۲}-۸m+۸=۰$$

شیب خطوط مماس از معادله‌ی فوق به دست می‌آید. اگر این شیب‌ها $m_۱$ و $m_۲$ باشند، $m_۱$ و $m_۲$ ریشه‌های معادله‌ی فوق هستند و ضرب ریشه‌ها مورد سؤال است که برابر $m_۱m_۲=۸$ است.

بنابراین گزینه‌ی (۱) درست است.

تست ۱۲: از مبدأ مختصات چند خط می‌توان بر نمودار تابع $f(x)=\frac{۱}{x+۱}$ مماس کرد؟

۱) صفر ۲) ۱ ۳) ۲ ۴) ۴

پاسخ: اگر نقطه‌ی تماس $(a,\frac{۱}{a+۱})$ باشد، شیب خط مماس را محاسبه می‌کنیم:

$$f(x)=\frac{۱}{x+۱}\Rightarrow f'(x)=\frac{-۱}{(x+۱)^{۲}}\Rightarrow f'(a)=-\frac{۱}{(a+۱)^{۲}}=\text{شیب خط مماس}$$

بنابراین معادله‌ی مماس به شکل روبه‌رو است: $y-\frac{۱}{a+۱}=-\frac{۱}{(a+۱)^{۲}}(x-a)$

مبدأ مختصات در معادله‌ی فوق صدق می‌کند. پس داریم: $۰-\frac{۱}{a+۱}=-\frac{۱}{(a+۱)^{۲}}(۰-a)\Rightarrow a+۱=-a\Rightarrow a=-\frac{۱}{۲}$

یک نقطه‌ی تماس وجود دارد، پس یک خط مماس می‌توان رسم کرد.

بنابراین گزینه‌ی (۲) درست است.

آزمون ٥٦

مبحث آزمون	زمان پیشنهادی	شماره صفحات پاسخ تشریحی در کتاب ضمیمه
آهنگ تغییر، خطوط مماس و قائم	۳۰ دقیقه	۱۸۳ تا ۱۸۶

۱- آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=x+\frac{۴}{x}$ در بازه‌ی $[۱,a]$ برابر -۱ است. مقدار a کدام است؟

۱) $\frac{۳}{۲}$ ۲) ۲ ۳) $\frac{۵}{۲}$ ۴) ۲

۲- در تابع با ضابطه‌ی $f(x)=\frac{۳۶}{x^۲}$، آهنگ متوسط تغییر تابع از $x_۱=۲$ تا $x_۲=۳$ چقدر از آهنگ لحظه‌ای آن در $x=\sqrt[۳]{۱۲}$ بیشتر است؟

۱) ۱ ۲) ۱/۵ ۳) ۲ ۴) ۲/۵

۳- در تابع با ضابطه‌ی $f(x)=\frac{x}{x-۱}$، آهنگ متوسط از $x_۱=۲$ تا $x_۲=۵$، برابر آهنگ لحظه‌ای آن در $x=\alpha$ است. α کدام است؟

۱) ۲/۵ ۲) $۱+\sqrt{۳}$ ۳) ۳ ۴) ۴

۴- آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=\frac{x^۲+a}{x}$ در بازه‌ی $[۱,a]$ برابر آهنگ لحظه‌ای تغییر در کدام نقطه است؟

۱) $\frac{a}{۲}$ ۲) $\frac{a+۱}{۲}$ ۳) $\sqrt{a}$ ۴) $\frac{a-۱}{۲}$

۵- آهنگ تغییر محیط دایره نسبت به مساحت آن، وقتی که شعاع آن برابر $\frac{۲}{\pi}$ واحد باشد، کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) $\frac{\pi}{۲}$ ۴) $\frac{۱}{۲\sqrt{\pi}}$

۶- بیش‌ترین مقدار آهنگ تغییر تابع $f(x)=-x^۳+۶x^۲+x-۱$ در چه نقطه‌ای اتفاق می‌افتد؟

۱) $x=۱$ ۲) $x=۲$ ۳) $x=۳$ ۴) $x=۴$

۷- اگر $y=t^۲+۴\sqrt{t}$ و $x=t-\frac{۱۶}{t}$، آهنگ تغییر y نسبت به x در $t=۴$ چقدر است؟

۱) $\frac{۹}{۲}$ ۲) ۱۲ ۳) ۱۶ ۴) ۱۸

۸- معادله‌ی خط مماس بر نمودار تابع $f(x)=۲x+\cos x$ در نقطه‌ای به طول صفر روی منحنی کدام است؟

۱) $y=۲x+۱$ ۲) $y=۲x-۱$ ۳) $y=-۲x+۱$ ۴) $y=-۲x-۱$

۹- خط قائم بر نمودار تابع $f(x)=(x+۲)e^{۲-x}$ در نقطه‌ی $x=۲$ محور x ها را در کدام نقطه قطع می‌کند؟

۱) $\frac{-۱}{۱۰}$ ۲) $\frac{۱}{۱۰}$ ۳) ۱۰ ۴) -۱۰

۱۰- عرض از مبدأ خط قائم بر منحنی به معادله‌ی $y^۲=y\ln(x^۲-۳)+۲x$، در نقطه‌ی $(۲,-۲)$ کدام است؟

۱) $\frac{-۲}{۳}$ ۲) $\frac{-۱}{۲}$ ۳) $\frac{۲}{۳}$ ۴) $\frac{۳}{۲}$

۱۱- خط مماس بر منحنی به معادله‌ی $y=\frac{۱}{\sqrt[۳]{۴x}}$ در نقطه‌ی $(۲,\frac{۱}{۲})$، محور yها را با کدام عرض قطع می‌کند؟

۱) $\frac{۲}{۳}$ ۲) $\frac{۵}{۶}$ ۳) $\frac{۷}{۶}$ ۴) $\frac{۴}{۳}$

۱۲- خط مماس بر منحنی به معادله‌ی $y=x^۳+۳x^۲+۱$ بر خط با معادله‌ی $x-۳y=۲$ عمود است. این خط مماس از کدام‌یک از نقاط زیر می‌گذرد؟

۱) $(۱,۳)$ ۲) $(۱,۴)$ ۳) $(۲,-۶)$ ۴) $(۲,-۴)$

۱۳- منحنی $y=a(x+۱)(x+۴)$ بر نیمساز ناحیه‌ی اول مماس است، a کدام است؟

۱) $\frac{۱}{۳}$ ۲) $\frac{-۱}{۳}$ ۳) $\frac{۱}{۹}$ ۴) $\frac{-۱}{۹}$

۱۴- از نقطه‌ی $A(-۱,۴)$ دو مماس بر منحنی $y=\frac{x+۱}{x-۳}$ رسم می‌کنیم، حاصل جمع طول نقاط مماس کدام است؟

۱) ۳۵ ۲) $\frac{۳۵}{۳}$ ۳) $\frac{۲۶}{۳}$ ۴) $\frac{-۲۶}{۳}$

۱۵- از نقطه‌ی $A(-۲,-۱)$ بر منحنی $y=x^۲-۲x$ مماس غیرافقی رسم می‌کنیم، عرض از مبدأ خط مماس کدام است؟

۱) -۱۲ ۲) -۲۵ ۳) ۲۵ ۴) ۱۲

۱۶- اگر $f(x)=\frac{۱}{\sqrt{x}}$ در شکل مقابل طول پاره‌خط OA چند برابر طول پاره‌خط MH است؟

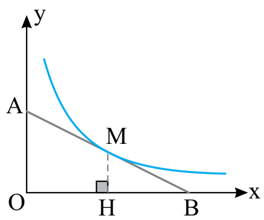

۱) $\frac{۴}{۳}$

۲) $\frac{۳}{۲}$

۳) ۲

۴) $\frac{۵}{۲}$

۱۷- قائم بر $y=\sqrt{x+۱}\,e^{-x}$ در نقطه‌ای به طول $x=۰$ نیمساز ناحیه‌ی اول و سوم را با کدام طول قطع می‌کند؟

۱) $\frac{۱}{۳}$ ۲) -۱ ۳) ۳ ۴) ۲

۱۸- خط گذرنده از $A(۱,۳)$ و $B(۲,۱)$ بر نمودار تابع $y=-x^۲-ax+۱$ مماس است. مقدار a کدام است؟

۱) -۲ و ۶ ۲) ۶ و ۲ ۳) ۲ و -۶ ۴) -۲ و -۶

۱۹- اگر نمودار تابع $y=x^۳+ax^۲-bx+۳$ در $x=۱$ بر خط $y=۲x$ مماس باشد، مقدار $a+b$ کدام است؟

۱) ۳ ۲) -۳ ۳) -۴ ۴) ۴

۲۰- اگر $f(x)=x|x|$، در شکل مقابل طول نقطه‌ی B کدام است؟

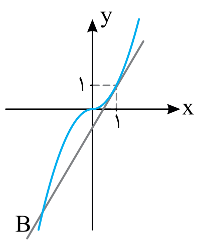

۱) $-\sqrt{۲}-۱$

۲) -۲

۳) $۱-\sqrt{۳}$

۴) -۳

آزمون ۵۷

مبحث آزمون	زمان پیشنهادی	شماره صفحات پاسخ تشریحی در کتاب ضمیمه
آهنگ تغییر، خطوط مماس و قائم	۳۵ دقیقه	۱۸۶ تا ۱۸۹

۱- آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=x-\sqrt{x}$ در بازه‌ی $[a^{۲},۴]$ برابر $\frac{\sqrt{۲}}{۲}$ است، مقدار a کدام است؟

۱) ۱ ۲) $\sqrt{۲}$ ۳) $\sqrt{۳}$ ۴) $\frac{\sqrt{۵}}{۲}$

۲- آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=\log_{۰/۵} x$ در $x=۰/۵$ با نمو ۰/۵ واحد کدام است؟

۱) ۱ ۲) -۲ ۳) ۲ ۴) -۴

۳- آهنگ متوسط تغییر مساحت یک مثلث متساوی‌الاضلاع وقتی ضلع آن از ۲ واحد به ۴ واحد تغییر می‌کند، چقدر است؟

۱) $۳\sqrt{۳}$ ۲) $\frac{۳\sqrt{۳}}{۲}$ ۳) $\frac{\sqrt{۳}}{۲}$ ۴) $\frac{\sqrt{۳}}{۳}$

۴- بیش‌ترین مقدار آهنگ تغییر تابع $f(x)=x-\sin x$ چقدر است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) صفر

۵- آهنگ متوسط تغییر تابع $f(x)=\sqrt{x^{۲}+۹}$ در نقطه‌ی $x=-۴$ با نمو ۴ چقدر از آهنگ تغییر تابع در این نقطه بیش‌تر است؟

۱) ۰/۳ ۲) ۰/۲ ۳) ۰/۶ ۴) ۰/۸

۶- اگر $x^{۲}+y^{۲}-xy=۱$، آهنگ تغییر y نسبت به x در نقطه‌ی $x=۱$ کدام است؟

۱) ۲ ۲) -۱ ۳) ۲ یا -۱ ۴) ۱ یا -۲

۷- در رابطه‌ی $x^{۲}+y^{۲}-۲x+۴y=۰$ اگر $\frac{dx}{dt}=۰/۲$، آهنگ تغییر y نسبت به متغیر t در نقطه‌ی $(۳,-۳)$ کدام است؟

۱) ۰/۱ ۲) ۰/۲ ۳) ۰/۳ ۴) ۰/۴

۸- در کدام نقطه از منحنی تابع $f(x)=x-\sqrt[۳]{\sin x}$ خط مماس بر منحنی موازی محور عرض‌ها است؟

۱) $x=\frac{\pi}{۲}$ ۲) $x=\pi$ ۳) $x=\frac{\pi}{۴}$ ۴) $x=\frac{۵\pi}{۶}$

۹- معادله‌ی خط مماس بر منحنی تابع $y=\frac{۲۵x}{x^{۲}+۱}$ در نقطه‌ای به طول ۲ روی منحنی تابع، کدام است؟

۱) $y=-۳x+۱۶$ ۲) $y=۳x-۱۰$ ۳) $y=-۳x+۱۱$ ۴) $y=۳x-۱$

۱۰- در چند نقطه از منحنی $y=\sqrt{۴x-x^{۲}}$ خط مماس موازی یکی از محورهای مختصات است؟

۱) ۲ ۲) ۳ ۳) ۴ ۴) هیچ

۱۱- خط مماس بر منحنی $y=m(x^{۲}-۲)^{۲}+۱$ در نقطه‌ای به طول ۱ از مبدأ مختصات می‌گذرد، مقدار m کدام است؟

۱) $\frac{-۱}{۵}$ ۲) $\frac{۱}{۳}$ ۳) $\frac{۱}{۴}$ ۴) $-\frac{۱}{۲}$

۱۲- عرض از مبدأ خط مماس بر منحنی به معادله‌ی $f(x)=\ln\sqrt{\frac{\sin x}{۱+\cos x}}$ در نقطه‌ای به طول $x=\frac{\pi}{۲}$ واقع بر آن، کدام است؟

۱) $-\frac{\pi}{۲}$ ۲) $-\frac{\pi}{۴}$ ۳) $\frac{\pi}{۴}$ ۴) $\frac{\pi}{۲}$

۱۳- خط مماس بر منحنی به معادله‌ی $\ln(x^{۲}-y)=\sqrt{y+۱}-x$، در نقطه‌ی $(۲,۳)$ نیمساز ناحیه‌ی اول را با کدام طول قطع می‌کند؟

۱) $\frac{۳}{۴}$ ۲) $\frac{۵}{۴}$ ۳) $\frac{۴}{۳}$ ۴) $\frac{۵}{۳}$

۱۴- معادله‌ی دو سهمی مقابل $y=x^2+a$ و $y=-x^2-a$ می‌باشد، اگر خط $y=2x$ بر هر دو سهمی مماس باشد، مقدار مثبت a کدام است؟

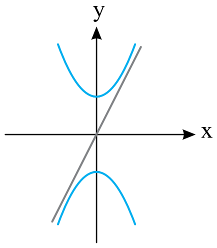

۱) ۱
۲) ۲
۳) ۳
۴) ۴

۱۵- به ازای کدام مقدار m، سهمی $y=2x^2+(2m+1)x+2m+6$ بر نیمساز ناحیه‌ی سوم مماس است؟

۱) -2 ۲) -4 ۳) ۶ ۴) ۸

۱۶- اگر f تابعی مشتق‌پذیر و $\lim\limits_{x\to 1}\frac{f(x+1)}{x^2-1}=2$، شیب خط قائم بر نمودار $y=xf(x)$ در $x=2$ کدام است؟

۱) $\frac{-1}{8}$ ۲) $\frac{1}{8}$ ۳) $\frac{-1}{4}$ ۴) $\frac{1}{4}$

۱۷- در کدام نقطه، مماس بر منحنی $y=\frac{1}{x}$ دارای عرض از مبدأ ۳ است؟

۱) $(1,1)$ ۲) $(\frac{1}{2},2)$ ۳) $(\frac{2}{3},\frac{3}{2})$ ۴) $(\frac{3}{2},\frac{2}{3})$

۱۸- از مبدأ مختصات، دو مماس عمود بر هم بر منحنی تابع $y=x^2-2x+a$ رسم می‌شود. مقدار a کدام است؟

۱) $\frac{5}{8}$ ۲) $\frac{5}{4}$ ۳) $\frac{3}{4}$ ۴) $\frac{9}{4}$

۱۹- خط $y=3-x$ در نقطه‌ای به طول a بر منحنی $y=\frac{k}{x}$ مماس است، ka چقدر است؟

۱) $\frac{9}{8}$ ۲) $\frac{9}{4}$ ۳) $\frac{27}{8}$ ۴) $\frac{9}{16}$

۲۰- خط مماس بر منحنی $f(x)=\sqrt{2}\sin x$ در $x=\frac{\pi}{4}$ نسبت به منحنی تابع $g(x)=\sqrt{2}\cos x$ چه وضعی دارد؟

۱) بر آن مماس است. ۲) بر آن عمود است.
۳) آن را قطع نمی‌کند. ۴) آن را در دو نقطه قطع می‌کند.